

BOTSEN DE BESCHAVINGEN?

Leesexemplaar

**Bart De Wever &
Khalid Benhaddou**

in gesprek met Lisbeth Imbo

BOTSEN DE BESCHAVINGEN?

**20 JAAR NA 9/11
NOG ALTIJD HET NOORDEN KWIJT**

P E L C K M A N S

Inhoud

Ten geleide	7
Bart De Wever: we leven in een tijd van toenemend onbehagen	7
Khalid Benhaddou: onze samenleving ondergaat een immense transitie	13
Wat is polarisatie?	27
9/11: de aanslagen	57
Escalatie van het geweld	77
Integratie: te weinig 'samen-leving'	93
Identiteit	135
Een verlichte samenleving	179
Wokeness versus vrijemeningsuiting	225
Sociale media: polarisatie ten top gedreven	253
Globalisatie	275
Epiloog	301

Ten geleide

**Bart De Wever:
we leven in een tijd van
toenemend onbehagen**

We leven in een tijd van toenemend onbehagen. Een eerste factor daarin is de globalisering van de economie, die niet gepaard ging met evenwaardige politieke structuren. Geld kent steeds minder grenzen. Ook al stijgt de welvaart objectief wereldwijd, subjectief teert de ongebreideld groeiende rijkdom van de globale topklasse in op het rechtvaardigheidsgevoel. De ontsporing van het financieel kapitalisme in 2008 legde bovendien pijnlijk bloot hoe opgeklopte winsten geprivatiseerd bleken en de rampzalige gevolgen onvermijdelijk moesten worden gecollectiviseerd. Daarnaast moedigt de economische globalisering een massamigratie aan – een wereldwijde beweging van zuid naar noord – die de topklasse welgevallig is, maar die de modellen van sociale herverdeling onder druk zet en die in de Europese grootsteden leidt tot een hyperdiversiteit. En dat is zeker niet voor alle inwoners een prettige ervaring.

Een tweede factor is de duizelingwekkende versnelling in de technologische revolutie die we sinds een goede

tweehonderd jaar beleven. Afstuderen en een carrière lang teren op je diploma is voorgoed voorbij. De drempels van de arbeidsmarkt worden hoger. Voorbijgestreefde businessmodellen doven niet meer uit zoals voorheen, maar storten soms pijsnel in elkaar. Van veel vertrouwde jobs wordt het nakende einde voorspeld, en voor degenen die ze uitoefenen is het wellicht bang afwachten of er dan een andere en betere job bereikbaar zal zijn. Meer nog, de digitale technologie is ons hele leven aan het herscheppen. De coronacrisis maakte dat glashelder. Niemand mag deze trein missen. Maar de locomotief ervan staat wel niet in Europa. Het merendeel van de wereld dreigt voor de keuze te staan om technologisch afhankelijk te worden ofwel in armoede weg te zinken. Algoritmes uit Silicon Valley dreigen als een globaal cultureel strijkijzer heel wat eigenheid uit te vlakken.

Een derde factor is de klimaatverandering. Een apocalyptisch toekomstbeeld wordt door alomtegenwoordige klimaatactivisten veelal gekoppeld aan een verhaal over het stoppen van de economische groei en het feitelijk verminderen van de levensstandaard. Meer dan wat ook zorgt dit voor een zware aantasting van het vooruitgangsgeloof bij de jongere generaties. David Attenborough verwoordde het heersende denken heel treffend: 'De natuur zou beter af zijn als de mens er helemaal niet was.' Dystopische toekomstbeelden zijn cultureel dominant geworden in de hele westerse wereld. Probeer maar eens een recente sciencefictionfilm te vinden waarin de

mens er niet in geslaagd is om zichzelf en/of de planeet te vernietigen.

De jongste jaren wordt er door het zogenoemde sciëntisme een verdienstelijke poging gedaan om het onbehagen te counteren. Wetenschappelijke data maken het onmiskenbaar duidelijk hoe de hele mensheid er op alle denkbare vlakken de afgelopen decennia onvoorstelbaar op vooruit is gegaan. Eigenlijk zou er net een sterk vertrouwen moeten zijn in de verdere groei van de welvaart, in de creatie van meer en aangename jobs door de technologie en in onze innovatieve kracht om de ecologische uitdagingen aan te gaan. Zeker in een eeuw waar alle kennis online gratis ter beschikking is van steeds meer mensen. Echter, het sciëntisme alleen zal het tij nooit keren. De mens is immers geen zuiver rationeel wezen. Veel meer dan we zelf graag beseffen en toegeven worden we gedreven door emoties en intuïties. Daarom hebben we antwoorden nodig die ook op dat niveau kunnen overtuigen.

Nood aan transcendentie

Wie het onbehagen wil keren, moet terug naar de wijsheid van de Griekse filosofie over de samenleving: de mens is een politiek en moreel wezen. Een samenleving kan dus niet bijeengehouden worden op basis van ratio alleen. Er is ook transcendentie nodig, waarbij alle leden worden uitgenodigd en aangemoedigd om zich te identificeren met

het geheel. Burgerschap wordt op deze manier gekoppeld aan identiteit. Dat is essentieel om samen een sterke democratie te kunnen schragen en om een draagvlak te creëren voor onderlinge solidariteit. Een gezonde identiteitsbeleving wordt zo een instrument om tot herstel te komen van het geloof in politiek leiderschap en van het collectief vertrouwen in de toekomst.

Maar sinds de Tweede Wereldoorlog heeft de intellectuele en culturele elite nergens méér afscheid genomen van het geloof in identiteit dan in West-Europa. Het humanisme en de ratio die ons door de verlichting waren geschonken als collectief kompas, werden na mei 1968 door het postmodernisme naar de prullenmand verwezen. Identiteit is geen verbeelding meer van wie we zijn, maar een kwalijke inbeelding uitgevonden door de machtigen om al de rest in de pas te laten lopen. Iedere vorm van identiteit wordt genadeloos onderworpen aan deconstructie, met destructie als steeds minder verholen doelstelling. Geen enkele moraliteit is nog aanvaardbaar, alleen de (straf)wet en de rechtbank kunnen nog gelden als maatstaf van het menselijk handelen.

De Europese zelfafwijzing heeft ook zowat ons hele verleden uitgewist als bron voor traditie en trots. Alles wat we in het verleden ooit gedaan hebben, geldt intussen als racistisch, seksistisch of misdadig. De groten der aarde van voorheen worden letterlijk van hun sokkel gehaald en met de morele maatstaven van vandaag aan stukken geslagen. Volkstradities, Disneyfilms, correcte spelling... het moet

allemaal op de schop wegens uiting van onze koloniale attitude. Zelfs in onze semantiek moeten we worden heropgevoed: noem jezelf niet meer blank, spreek niet meer over een vroeger tijdvak als zijnde een Gouden Eeuw...

Aan de andere kant van deze zelfafwijzing staan de minderheden in onze samenleving. Die kunnen dan weer helemaal niets fout doen. Want zij zijn per definitie slachtoffers van iedereen die ooit geloofde, laat staan nog durft te geloven, in een nationale identiteit en een daaruit afgeleide maatschappelijke moraal. Minderheden worden aangemoedigd om vooral genoegdoening te eisen en voortdurend aanspraken te maken. De wokecultuur staat altijd paraat om onrecht bloot te leggen dat minderheden wordt aangedaan. Zelfs de vrijemeningsuiting komt stilaan in het vizier: wie niet politiek correct denkt, geldt als haatspreker en moet daarvoor vervolgd kunnen worden. Online is er zelfs geen rechtbank nodig, in de Verenigde Staten volstaat daar een druk op de knop om je te cancelen.

Vijf voor twaalf

Intussen is het vijf voor twaalf. De ontrafeling van onze *res publica* in een identitair nihilisme wakkert de polarisatie aan tussen de burgers. Het gebrek aan cohesie roept reacties op die deze cohesie zoeken buiten het kader van de moderniteit zelf. In die zin lijken de opkomst van extreemrechts en die van het islamisme sterk op elkaar. In een tijd

waar geen metafysisch samenlevingsproject meer geduld wordt, keren mensen zich nu eenmaal gemakkelijk naar lieden die met aftandse zekerheden leuren. Om wijlen Eric Defoort te parafaseren: als we seks proberen uit te bannen, dan wordt de pornoboer rijk. Het gebrek aan daadwerkelijke empathie bij de intellectuele en culturele elite voor mensen die zich ongerust voelen door de gevolgen van de globalisering, van de technologische revolutie en van het ecofundamentalisme blijft desondanks schrijnend.

Voor dit boek wil ik een dialoog aangaan over al deze thema's met imam Khalid Benhaddou. Zijn zoektocht naar wat hij zelf omschrijft als een 'rationele islam' was me al eerder in het oog gesprongen. Ik ontwaar in zijn discours immers een gedeelde queeste naar een *res publica* die alle inwoners van de Vlaamse democratie zou kunnen verenigen als medespelers van dezelfde ploeg. Door zijn boeken te lezen was ook het sprankelende intellect van Khalid Benhaddou me al opgevallen.

Ik hoop dat we elkaar zullen kunnen vinden in een inclusieve Vlaamse identiteitsbeleving, die de waarden van de verlichting vooropstelt om gestalte te geven aan een (ver)leidcultuur. Onze meningsverschillen zullen daarin geen aanleiding meer geven tot feitelijke apartheid. Wel tot de zoektocht naar synthese via de voortdurende dialoog, die uiteindelijk de essentie uitmaakt van de identiteit die we met elkaar willen delen.

**Khalid Benhaddou:
onze samenleving ondergaat
een immense transitie**

Sommigen menen dat we niet langer in een tijdperk van verandering leven, maar in een verandering van tijdperk. Die diepgaande veranderingen roepen vandaag de dag bij veel mensen angst op. In West-Europa komen we uit een zeer lange periode – na de Tweede Wereldoorlog – waarin alle natiestaten naar elkaar toegroeiden. Het was een succesvolle periode van harmonisatie, met uitzondering misschien van de Balkanstaten in de jaren 1990. De val van de Berlijnse Muur in 1989 zou je als laatste stap in dat proces kunnen zien.

Maar het nieuwe millennium begon met een kantelpunt: 11 september 2001 is een datum die voor altijd in ons geheugen staat gegrift. Op 9/11 voerden terroristen een beangstigend goed georganiseerde, haast militaire aanslag uit in de Verenigde Staten. Het is nog te vroeg in de geschiedenis om definitieve conclusies over de gevolgen te trekken, maar de wereld is hoe dan ook veranderd, ook in het Westen. Samen met de Amerikaanse torens gingen heel wat westerse zekerheden aan het wankelen. Terrorisme uit radicaalislamitische hoek was plots een veelbesproken thema, net zoals veiligheid. De multiculturele samenleving kwam onder druk te staan. De angst voor wat anders is, werd nog groter.

Eigenlijk gaat die angst veel dieper. De achterliggende oorzaak is te vinden bij de uitdagingen die de globalise-

ring met zich meebrengt. Op politiek vlak zorgt de globalisering ervoor dat mensen het gevoel hebben niet betrokken te zijn bij beslissingen. Die worden boven hun hoofden op supranationaal of internationaal niveau genomen. De economische globalisering gaat gepaard met technologische ontwikkelingen en maakt mensen bang voor jobverlies. En meer dan ooit komen verschillende culturen met elkaar in aanraking. Culturen zijn altijd geneigd om zich te ontwikkelen in hun eigen tempo. Door de globalisering dringen er zich algemene normen en waarden op die niet altijd in het verlengde liggen van de normen en waarden die traditioneel van generatie op generatie werden overgedragen en die de identiteit van die particuliere cultuur bepalen. Sommige particuliere culturen passen zich aan deze nieuwe omstandigheden sneller aan dan andere.

Dat zorgt voor spanningen en wij-zijdenken, waar de sociaaldemocratie geen afdoende antwoorden op geeft en waar rechts goed weet op in te spelen.

Positieve en negatieve polarisatie

Polarisatie is op zich niet louter een negatief gegeven. Het kan zelfs een verrijking betekenen om de tegenstellingen op scherp te stellen en het debat aan te gaan, omdat je dan uiteindelijk tot een synthese komt waar de samenleving baat bij heeft. Ik denk dat we de vooruitgang van het Wes-

ten grotendeels te danken hebben aan polarisatie. Pittige discussies kunnen een samenleving van dienst zijn, zeker in periodes van grote veranderingen, zoals we nu doormaken. Die debatten kunnen echt fundamenteel en betekenisvol zijn. Politieke polarisatie is nodig in een goedwerkende democratie en vormt vaak de motor voor verandering. Als vrouwen bijvoorbeeld niet op de barricade waren gesprongen, hadden zij nooit gelijke rechten verworven. Een open ruimte om van mening te verschillen is cruciaal en die moeten we cultiveren.

Het is eigen aan een samenleving dat ideeën botsen. Polarisatie wordt pas een probleem wanneer mensen elkaar moreel afschrijven en niet langer in dialoog gaan, wanneer ideeën niet de kans krijgen om te botsen, maar je ze enkel verspreidt binnen je eigen achterban, waarbij je het debat niet aangaat, maar voortdurend bevestiging zoekt binnen een groep van gelijkgezinden. Dat leidt tot een soort apartheid, een loopgravenpositie waarin vredesonderhandelingen niet meer mogelijk zijn en je 'de vijand' onmenselijk. We weten allemaal uit de geschiedenisboeken hoe dat afloopt.

Lang koesterden we de hoop dat het internet en sociale media mensen met elkaar zouden verbinden, over fysieke grenzen heen. Deze hoop bleek tevergeefs. Algoritmes maken dat mensen in echokamers terechtkomen waar ze bevestiging vinden voor hun eigen overtuigingen bij hen die dezelfde taal en cultuur delen en dezelfde ideeën aanhangen.

Verder is het belangrijk om te weten dat polarisatie het werk is van een minderheid. Je hebt een kleine groep pushers: zij spelen een actieve rol en leveren de brandstof voor polarisatie. Deze mensen spreken in absolute en morele termen en creëren gedachtenconstructies waarbij ze de ander als de vijand en tegenstander wegzetten. Als deze mensen de bovenhand krijgen in een debat, is dat een gevaarlijke tendens.

Naast de pushers heb je een grotere groep van *joiners*. Deze mensen zijn het deels eens met de pushers. Daarom niet met alles, maar ze kunnen zich alleszins voor een stuk herkennen in wat de pushers zeggen. Ook deze mensen laten van zich horen en versterken vooral de pushers. Bij toenemende polarisatie kan de *joiner* nog moeilijk switchen naar het andere kamp, dat zou verraad betekenen.

Het overgrote deel van de mensen bevindt zich echter in de *silent group*. Dat zijn deels mensen die onverschillig tegenover het thema staan, maar ook mensen die niet weten hoe ze een positie in het debat moeten innemen, of die er graag genuanceerder over denken. Ze nemen niet de tijd en energie om zich te mobiliseren, zijn te druk bezig met dagelijkse beslommingen. De *silents* verschillen sterk van elkaar, maar ze delen hun onzichtbaarheid. Nuance krijgt nu eenmaal geen stem bij polarisatie.

Maar toch is het deze groep die het verschil kan maken. Als we hen tijdig wakker schudden, kunnen we samen de strijd aangaan tegen iedereen die ons samenlevingsmodel op de helling zet, de rechtsstaat en democratie als 'de ver-

borgen vitaliteit' van Europese samenlevingen probeert te ontwrichten en op die manier de meer dan zeventig jaar vrede in het Avondland doet wankelen.

De uitdaging waar we vandaag voor staan, bestaat erin om, los van onze etnische, culturele, religieuze achtergrond, een overkoepelend politiek verhaal te vinden dat ons kan verenigen. We moeten een kader creëren waaraan wij ons allemaal samen kunnen optrekken. Dat bindende verhaal bestond ooit uit de gedachte dat we samen moeten realiseren wat God met ons voorheeft. In het publieke domein werd dit theocentrische wereldbeeld geleidelijk ontmanteld. In het perspectief van Descartes stond niet langer God alleen centraal, maar ook de mens. In Kants perspectief is het vooral de mens die centraal staat en als God ter sprake komt, dan is dat onrechtstreeks als sluitstuk van de redenering over wat ethiek relevant maakt. In Nietzsches filosofie geldt dat God dood is en dat het enkel aan de mens is om het waar te maken. Na de Tweede Wereldoorlog hebben sommige filosofen, zoals Foucault en Derrida, gesuggereerd dat ook het menselijk subject een illusie is. Mensen hebben op basis van deze ideeën de indruk dat in onze actuele tijdssfeer God, de mens en de rede van geen tel meer zijn en dat de geldende normen worden bepaald door de wetten van de vrije markt. Vanuit maatschappelijk oogpunt lijkt men aan te nemen dat alles dat tegemoetkomt aan de voorkeuren van de eindgebruiker goed is en dat alles waar er geen vraag meer naar is, opzij mag worden geschoven.

Waarom ik met Bart de Wever in gesprek ga

Dat brengt mij bij de redenen waarom ik in dit boek het gesprek aanga met Bart De Wever. De breuklijnen waartegen de polarisatie zich aftekent, zijn algemene tendensen. Zij spelen zich af over de hele wereld, maar ook in onze eigen, Vlaamse samenleving. Heel wat rechts-populisten proberen de angsten die bij mensen leven uit te buiten en te koppelen aan de *clash of civilizations*-theorie.

Toen Samuel Huntington in de jaren 1990 in zijn boek *The Clash of Civilizations* (1997) het conflict tussen de islam en het Westen in het vooruitzicht stelde, werd dat weggelachen. Iedereen schaarde zich achter Fukuyama, die na de val van de Berlijnse Muur het einde van de geschiedenis had voorspeld. Men was er immers van overtuigd dat het westerse kapitalisme en de democratie de wereld zouden blijven domineren. Mede door de aanslagen van 9/11 diende deze these voornamelijk als toonbeeld van westerse zelfoverschatting.

Het gezag van de *clash of civilizations*-theorie is intussen springlevend en in korte tijd sterk toegenomen. Tal van politieke partijen enten hun programma's op die visie. Ze menen garen te spinnen door de islam te bashen. Dat baart mij zorgen. Niet dat er extremisten bestaan, want die zullen er altijd zijn. Er zullen altijd wel mensen beweren dat de islam een bedreiging vormt voor Europa. Je zult tegelijk ook altijd mensen hebben die beweren dat het Westen een grote bedreiging vormt voor hun religieuze wereld-

beeld. Het is belangrijk dat we extremistische ideeën marginaliseren. Als extremisten echter het centrum bezetten en invloed uitoefenen op de publieke opinie, dan moeten we ons zorgen maken. Ik maak me niet enkel zorgen over het feit dat er extremisten bestaan die ons samenlevingsmodel willen vernietigen, noch over de mensen die om instrumentele redenen een angstklimaat willen cultiveren.

Mijn grootste zorg betreft de inertie van een grote groep mensen die zich in principe afzet tegen extremisme, maar die de ernst van de crisis verkeerd inschat en die nauwelijks gemotiveerd is iets aan die crisis te doen. Te veel mensen gaan er te gemakkelijk van uit dat wat er vandaag op het spel staat allemaal vanzelf zal overwaaien. Ik denk dat we op dit punt onvoldoende lessen hebben getrokken uit de geschiedenis. De ontwikkelingen die in de vorige eeuw aanleiding hebben gegeven tot zoveel bloedige conflicten en oorlogen kunnen zich in de toekomst altijd herhalen.

Ik ben ervan overtuigd dat het conflict dat zich vandaag voordoet – als we dat al een conflict mogen noemen – niet berust op een botsing tussen culturen of beschavingen, zoals Huntington suggereerde, maar wel op een ‘botsing van onwetendheid’, ofwel de *clash of ignorance*, zoals Edward Said het formuleerde. Wij kennen elkaar niet en daarom botsen wij met elkaar. Intussen groeit de zichtbaarheid van deze religie even snel als de angst ervoor. De islam is sinds de tweede helft van de twintigste eeuw sterk

aanwezig in onze contreien. Ongeveer vijf procent van de Europese bevolking is op dit moment moslim. De islam is dus een realiteit geworden in Europa. Moslims voedden hier ondertussen kinderen op, nemen deel aan het maatschappelijk verkeer en geven elk op hun eigen manier invulling aan hun leven. Deze aanwezigheid wordt door sommigen aangegrepen om te stellen dat er een zogenaamde invasie en islamisering plaatsvinden. Onder impuls van het declinisme propageren sommigen een heus doembeeld dat moslims als een paard van Troje in Europa aanwezig zijn om de westerse beschaving onderuit te halen en ten grave te dragen, #sousmission. Natuurlijk hebben de aanslagen van moslimterroristen op Europese bodem het angstklimaat verder versterkt, waardoor men ontvankelijker is voor deze doemverhalen. Dit leeft ook in Vlaanderen. En daarom dringt een gesprek zich op.

Ik geloof oprecht dat Bart De Wever een inclusief burgerschapsmodel voorstaat en ondanks onze culturele en religieuze verschillen op zoek wil gaan naar een overkoepelende politieke identiteit, die ons kan binden als spelers van dezelfde ploeg. Ik geloof bovendien ook dat hij de islam als wereldreligie erkent en met de gezonde delen ervan in gesprek wil blijven. Dit boek is daar het bewijs van.

Mijn gesprek met Bart De Wever en mijn andere publicaties passen ook in mijn persoonlijke zoektocht. Als kind uit een Marokkaans, islamitisch gezin worstelde ik van jongs af aan met mijn islamitische identiteit en hoe ik die in

verzoening kan brengen met de bredere samenleving waar ik deel van uitmaak. Daarin sta ik zeker niet alleen: ik zie talloze mensen die innerlijke strijd voeren.

Ik ben geprikkeld door dat spanningsveld tussen culturen, dat ik als jonge man niet goed onder woorden kon brengen. Ik kon het niet meteen plaatsen, maar het gevoel was heel sterk aanwezig: ik maakte deel uit van een samenleving met een referentiekader dat niet altijd synchroon liep met het mijne.

Na een persoonlijke zoektocht kwam ik tot de vaststelling dat ik, samen met mijn generatiegenoten, voor een verpletterende uitdaging sta. Wij maken plots deel uit van een beschaving die in het verleden vaak op gespannen voet leefde met de beschaving die ik ook in mij draag. Wij verenigen in ons twee culturen die hun geschiedenis niet altijd mee hebben... Of toch de perceptie ervan, want als je de geschiedenis van dichtbij bestudeert, zie je dat het zeker niet altijd kommer en kwel was tussen de islam en het Westen.

Een mooi voorbeeld is Andalusië, waar de islam acht eeuwen aanwezig was. De islam heeft gedurende die gouden eeuwen op het Iberisch Schiereiland via literatuur, muziek en filosofie enorm bijgedragen aan het Europese gedachtegoed. Dat feit is nauwelijks bekend bij de gemiddelde Europeaan, noch bij heel wat moslims in de islamwereld. Voor velen lijkt het alsof het om twee beschavingen gaat, die al van bij het begin lijnrecht tegenover elkaar staan. Dit is nu eenmaal het beeld dat men al eeuwenlang

propagandeert en dat zich in ons collectief bewustzijn heeft genesteld.

Zelf heb ik nooit een keuze kunnen maken, want ik koester een liefde voor beide tradities. De islamitische cultuur weerspiegelt mijn afkomst, de Europese cultuur draagt mijn toekomst in zich.

Het is mijn overtuiging dat ik een rol van verbinding kan spelen door mijn persoonlijke ervaringen, die mij maakten tot de persoon die ik vandaag ben. Het is mijn wens om dat verhaal met zoveel mogelijk mensen te delen, omdat ik werkelijk geloof dat de islam voldoende kiemen in zich draagt om aansluiting te vinden bij het Europese gedachtegoed. Betekent dat dat de islam klakkeloos alle moderne tendensen moet overnemen? Neen. Maar moslims kunnen wel mee de samenleving kleuren en mee nadenken over de grote uitdagingen waar Europa vandaag voor staat. Niet door een islam na te streven die ver staat van zijn tijdsgeest en enkel maar reproduceert wat anderen in het verleden hebben gezegd. Wel een islam die geschoeid is op onze Europese leest en voldoende compatibel is met en ingebed is in ons samenlevingsmodel.

Ik zie het als mijn rol om die 'rationele islam' zo breed mogelijk te verspreiden en aan zoveel mogelijk mensen duidelijk te maken dat een wereldreligie als de islam niet zomaar te reduceren is tot geweld, radicalisering en extremisme. Ik wil verbinding creëren. Ik schuw het debat niet en besef dat er een aantal islamitische discours bestaan die een voedingsbodemp kunnen vormen voor nog meer pola-

risatie en zelfs radicalisering. Ik maak er mijn levenswerk van om mij daartegen te verzetten, maar misschien heb ik zelf een fout gemaakt door vooral gelijkgezinden op te zoeken, de usual suspects, de *converted*, de mensen die het al weten. Door het gesprek met Bart De Wever hoop ik een breder publiek aan te spreken.

Ik heb hem veel vragen te stellen. Ik wil weten hoe hij kijkt naar de islam in een samenleving die alsmaar verder seculariseert. Ik wil vragen hoe hij staat tegenover concrete thema's zoals islamscholen, het hoofddoeken-debat, onverdoofd slachten. Hoe ziet hij de islam praktisch evolueren en hoe zal de samenleving zich daartoe verhouden?

Verder ben ik altijd geïnteresseerd geweest in de vraag hoe hij identiteit en natievorming ziet. Ik ben er net als hij van overtuigd dat identiteit geen vies woord is. Als je identiteit op een redelijke manier invult, kan het leiden tot positieve identificatie. Dan kunnen mensen zich in de samenleving herkennen als gelijkgezinden. Maar hoe organiseer je dit? Hoe creëer je meer solidariteit en democratisch burgerschap?

Bart De Wever heeft het ook vaak over de 'verlichte leidcultuur', maar hoe vult hij dat precies in, aangezien hij zelf aangeeft dat hij conservatief gezind is en vaak de mosterd haalt bij denkers die veeleer in de antiverlichting thuis hoorden?

Ik wil het met hem ook hebben over de opkomende wokebeweging, die heel fel antiracistisch en antiseksis-

tisch is. Hoe staat hij als conservatieve denker tegenover deze tendensen?

Al deze thema's wil ik onbevangen met hem bespreken. Dat zal voor mij een uitdaging vormen. Ik heb enorm veel bewondering voor de man, ook al ben ik het niet altijd eens met zijn ideeën. Maar dat is net de essentie van mijn betoog: polarisatie wordt gevaarlijk zodra we mensen die andere ideeën aanhangen moreel diskwalificeren en we niet meer in staat zijn om een beschaafd gesprek met hen te voeren.

Plaats van afspraak

De deelnemers aan het gesprek over *Botsen de beschavingen?* verzamelden in de Hofkamer van het achttiende-eeuwse herenhuis Den Wolsack in Antwerpen. In die pronkkamer werden belangrijke gasten ontvangen. Opvallend is het majestueuze plafondschilderij *Goden op de Olympusberg*.

Bart De Wever stelde voor om de discussie hier te voeren. De Wever: 'Dit is een mooie plek. De Hofkamer is een pronkgebouw achteraan een achttiende-eeuwse patriërswooning. Het onderwerp van de plafondschildering is heel toepasselijk: de goden op de Olympusberg. Je merkt dat er veel antieke goden waren, niet één zoals bij ons. Ze genoten van een grote vrijheid. Bovendien haalden ze allerlei kattenkwaad uit. Zeus, de oppergod, was zelfs een soort serieverkrachter, een beetje zoals Harvey Weinstein. Ze lijken veel meer op mensen dan de abrahamitische God, die onbereikbaar is.'

'De antieke goden vertelden niet hoe we moesten leven. Ze stonden niet voor een moraal-filosofische openbaring, zoals in de godsdiensten van het Boek, de volgelingen van Abraham. Die openbaring is bij de islam zelfs zeer letterlijk: het woord van God staat in de Koran. Alleen vloekt dat woord zovele jaren en eeuwen later met de technologische vooruitgang, met de verlichting en met de manier waarop we nu wensen te leven. Die spanning is heel moeilijk te overbruggen. Ik ben wat jaloers op de tijd waarin de antieke wereld die spanning niet kende, omdat de goden

toen een bijzonder flexibel begrip waren en er dus ook een burgerschap ontwikkeld kon worden, dat eigenlijk niet van God kwam maar van de mens zelf.'

Benhaddou: 'Ik denk dat je een heel idyllisch beeld ophangt van het verleden en dat de mensen toen met evenveel, om niet te zeggen meer, spanningen en conflicten geconfronteerd werden als vandaag. Het feit dat wij met abrahamitische godsdiensten vertrekken vanuit één God en dat wij ons in de islam baseren op het letterlijke woord van God, betekent niet dat de interpretaties van die ene tekst niet heel uiteenlopend zijn geweest. De islam is in zijn traditie niet rechtlijnig maar zeer divers, met veel strekkingen en interpretaties. Op die manier toonde de islam zijn flexibiliteit.'

De Wever: 'Het is inderdaad pas de afgelopen eeuw dat de meer fundamentalistische visie als een soort *pensée unique* is opgedoken in de islamwereld. Daar mag je nu inderdaad maar één interpretatie hebben. Alles wat afwijkt, is verboden.'

Wat is polarisatie?

Centraal thema in dit boek, twintig jaar na de aanslagen op de WTC-torens in New York, is polarisatie. Het is een woord dat je vaak hoort, maar wat verstaan de gespreksdeelnemers eronder?

De Wever: 'Polarisatie is een situatie waarin je je medemensen niet langer ziet als partners in een dialoog maar als vijanden, mensen met wie je niet spreekt en over wie je alle negatieve verhalen gelooft. Dat leidt tot een enorme ontwrichting in een samenleving. Als je niet meer kunt praten met elkaar – waardoor je zou vaststellen dat inzichten misschien afwijken van elkaar, maar niet mijlenver van elkaar verwijderd zijn, zodat verzoening mogelijk is –, ga je een vijandbeeld koesteren. Je gaat de anderen actief uit de weg en begint in aparte kokers te leven. Zo groeit polarisatie, het "wij" en "zij" of zelfs het "ik" en de "andere".'

Sommigen noemen De Wever zelf een polarisator, is dat zo? 'Die mensen verwarren polarisatie met de essentie van democratie, namelijk dat mensen van mening kunnen verschillen. Het is niet verboden om dingen in vraag te stellen en daar scherpe uitspraken over te doen. We moeten niet te teergevoelig zijn en in gesprek durven gaan met elkaar.'

Polarisatie versus conflict

Wat vindt Khalid Benhaddou? Is De Wever zelf polariserend? 'In sommige rollen wel. Ik denk dat het als burgemeester veel moeilijker is om te polariseren, want dan moet je net proberen de tegenstellingen in je stad te overbruggen. Maar als partijvoorzitter moet hij de ideologische lijn uitzetten en laten zien waarin hij verschilt van de andere partijen. Dan moet je af en toe polariseren, dat is eigen aan het politiek proces. Het hangt er dus van af welke rol je speelt. Ik stel dat ook bij mezelf vast. Soms polariseer ik en dat besef ik. Dat is bijvoorbeeld het geval als ik figuurlijk tegen de schenen van salafisten schop. Maar als ik in het onderwijs gevraagd word om te bemiddelen omdat er conflicten zijn, dan speel ik een heel andere rol, ook al gaat het evenzeer over een geschil met salafisten. De rol die je speelt in de samenleving, bepaalt hoe hard je polariseert. Of je een pusher bent of veeleer behoort bij de *silent group*, zoals de Nederlandse filosoof Bart Brandsma het noemt.'

Dus, polarisatie is goed en maakt deel uit van de democratie? Benhaddou: 'Zonder polarisatie hadden we vandaag geen vrouwenrechten, geen holebirechten enzovoort. Het is door diegenen die op de barricaden zijn gaan staan en rond die thema's polariseerden en hun rechten opeisten, dat we als samenleving vooruitgang hebben geboekt. Natuurlijk kan polarisatie ontaarden in conflict. De scheidingslijn is soms flinterdun. Maar op zich, zeker in de politiek, is polarisatie nodig. Je hebt ook een vorm van

sociale polarisatie. De bevolking of een deel ervan kan een vijandbeeld koesteren over een ander deel, wat tot gevaarlijke toestanden kan leiden.'

Volgens Benhaddou is het belangrijk dat je werkt met de *silent group* en niet focust op de pushers. 'Dat doen we misschien te veel. Diegenen die het luidst roepen, krijgen de meeste aandacht. Dat verkoopt beter, dat levert meer clicks op en de media springen er heel snel op. Als ze een debat organiseren, brengen ze altijd twee pushers samen en nooit gastsprekers die iets genuanceerder zijn. Die zijn niet zo interessant.'

'Op die manier versterk je de polarisatie, terwijl de *silent group* – bij mijn weten vormt die nog altijd de meerderheid – minder haar stem laat horen, soms onverschillig is of niet geïnteresseerd is, en zich niet wil mobiliseren. We hebben een grote groep van middenklassers die niet wakker ligt van de grote thema's en idealen in de samenleving. Maar het is wel die groep die je groter moet proberen te maken om de extremen tegen te gaan.'

De Wever geeft toe dat hij soms scherpe standpunten inneemt. 'Dat is mijn job. Ik denk dat een gezonde samenleving behoorlijk wat botsing tussen these en antithese aankan, om uiteindelijk een synthese te bereiken in het beleid.'

'Een samenleving moet sterk zijn en dat brengt ons meteen bij het actuele probleem. Als die samenleving ontrafelt, haar broncode verliest, namelijk het platform waarop wij elkaar leren kennen als spelers van dezelfde club, die individueel erg verschillen, maar collectief de basisregels

◆

**“Ik denk dat een
gezonde samenleving
behoorlijk wat botsing
tussen these en
antithese aankan.”**

BART DE WEVER

◆